

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СВІТІ НАРОСТАЮЧОЇ СКЛАДНОСТІ

У статті розглядається проблема якості вивчення іноземної мови в Україні з огляду на розвиток світових соціально-економічних та культурно-освітніх перетворень у XXI столітті.

Ключові слова: інноваційні технології вивчення іноземних мов, вища освіта, якість освіти, методологія, 3-D технологія навчання іноземним мовам.

The paper deals with the problem of the quality of studying foreign language in Ukraine taking into consideration the development of the world socioeconomic, cultural-education transformation in XXI century.

Keywords: innovation technology of studying foreign language, higher education, the quality of education, methodology, 3-D technology of studying foreign language.

Domine, dirige nos.

Постановка проблеми. Е. Тофлер у своїх славнозвісних книгах: «Третя хвиля», «Метаморфози влади» справедливо відмітив думку про те, що еволюція Всесвіту підкоряється деякому емпіричному закону, який можна сформулювати так: складність самих складних, що є у Всесвіті, систем з часом підвищується [5].

До речі, цю ідею також підтверджує й інший видатний філософ сучасності Томас Фрідман, який наголошує на такій ідеї: «Сьогодні вже не існує першого світу, другого чи третього. Існує тільки Стрімкий світ – світ широкої відкритої рівнини – і Повільний світ – світ тих, хто або відхилився від дороги, або вибрав життя в стороні, у певній штучно відгородженій власній долині, тому що для них Стрімкий світ надто швидкий, надто страшний, надто однорідний або надто вимогливий» [1: 123-124].

Згадаймо, коли декілька століть назад Я.А. Коменський придумував і апробовував свою загальновідому класно-урочну систему, феодальний світ лише придивлявся до мануфактурного виробництва. Такі ж прості і незамислові були і взаємостосунки між людьми чи то в самому суспільстві, чи то між учителем і учнем у класі. Був феодал (керівник) і були підлеглі (ті ж кріпаки, фактично). «У руках» керівника – вся повнота влади (юридична, інформаційна, економічна тощо), а у підлеглих – майже виключно самі лише обов'язки: до праці, до навчання тощо.

В останні 100 років відбувся величезний вибух складності, який почався із матеріальної сфери і дуже швидко поширився на сферу суспільних відносин. Той же філософ Е. Тофлер називає цей вибух – «друга хвиля», тобто перехід соціуму від аграрного до індустріально-фабричного типу соціально-економічних взаємостосунків. Проте, він відбувався, на нашу думку, скоріше в *кількісному вимірі*, тобто, ще в межах старої ієрархічно-правової системи відносин і *опирався на фізичну присутність керівника (викладач) і підлеглого (студент) в певному конкретному фізичному місці*.

Ще швидше склалися передумови для появи «третьої хвилі» (25-30 років тому назад) у житті земного суспільства – виникнення та швидкий розвиток інформаційних технологій, які, у свою чергу, вже привели до *якісної зміни* соціально-економічних відносин у зв'язку із появою «Всесвітньої павутини» – Інтернету.

Завдяки «третій хвилі» керівник (викладач) та працівник (студент) вже можуть бути **неприсутніми у певному конкретному фізично обмеженому місці** (в університеті, на заводі), але можуть виконувати якусь фізичну чи інтелектуальну роботу, лише формально перебуваючи у складі працівників чи студентів.

В той же час, *аналіз останніх досліджень і публікацій* [2; 3; 4; 6] свідчить про те, що інноваційні технології вивчення іноземних мов хоч і розробляються та застосовуються у практичній діяльності цілим рядом вчених (Бабенко Т., Булгакова В., Коваленко О., Карп'юк О.), проте вони мають певні суттєві недоліки: опираються на традиційну (радянську) методологічну базу, застосовують застарілі системи керівництва навчальними групами, які не відповідають вимогам інформаційного глобалізованого суспільства та ін.

З огляду на сказане, **метою** даної статті є висвітлення імовірних інноваційних шляхів удосконалення вітчизняних технологій навчання іноземним мовам з огляду на аналіз світових тенденцій соціально-освітнього розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на сказане, наприклад, поставимо просте питання: **яку організаційну структуру повинна мати інноваційна технологія навчання іноземним мовам у сучасному «стрімкому світі»?**

На перший погляд відповідь доволі проста: *природну*. Головне ж полягає в тому: що ми розуміємо під поняттям «природна». У нашому розумінні природною є така організаційна структура навчання іноземним мовам, яка враховує найновіші дані сучасної нейробіології.

Іншими словами, в основу життєдіяльності суперсучасної технології навчання іноземним мовам ми повинні покласти таку методично-лінгвістичну систему, яка б у певній мірі відтворювала б структурно і функціонально будову головного мозку людини із його, до речі, ефективно взаємодіючими між собою об'єднаннями клітин-нейронів.

Тим більше, що самим вражаючим феноменом, як відомо, в цій мозково-функціональній системі є те, що нейрони можуть *вільно об'єднуватися у певні схеми-кластери*, щоб вирішувати те чи інше завдання. А це, у свою чергу, передбачає *не ієрархічність* взаємодії між нейронами, оскільки для виконання одного завдання «головним» стає такий-то нейрон, а для виконання іншого – другий.

Таким чином, у нашому розумінні, сучасна дійсно інноваційна технологія вивчення іноземних мов може ґрунтуватись на такій схемі : поступово потрібно йти курс за курсом *від дисциплінарної ієрархічності у навчальному процесі (обміну інформацією) до не ієрархічності (вільного обміну інформацією) між викладачем і студентами*. Наприклад:

На I курсі: основна організаційна форма суворо дисциплінарна та ієрархічна (викладач іноземної мови дає конкретне завдання конкретному студентові, відповідно до рівня його знань, психологічних особливостей тощо). Тут панує **індивідуальне** навчання у рамках класно-урочної системи (практичних занять), кожен отримує, зрозуміло, при цьому, свою оцінку за виконання завдання.

На II курсі: студенти привчаються працювати вже у парах (*діадне* навчання). Викладач завдання дає вже на двох, так само вони отримують і спільну(однакову) оцінку своєї роботи. Дисципліна – основа занять.

На III курсі: все в межах традиційної системи навчання, але студенти привчаються працювати вже в **тріадах**, де завдання викладач іноземної мови вже видає на трьох студентів (точніше, на кожну трійку студентів). Проте, характерною організаційно-структурною відмінністю у даному процесі навчання є те, що між викладачем і тріадою вже появляється **координатор** (у кожній трійці), як певна середня ланка між викладачем і студентською тріадою. Координатор безпосередньо отримує завдання з іноземної мови, організовує роботу над ним, доводить до відома студентів отримані за виконання оцінки. Координатором може бути будь-хто із тріади студентів, але він обирається за принципом найсильнішого у певній галузі філологічних знань, залежно від отриманого завдання (фонетика, синтаксис тощо). Координатор потрібен перш за все для того, щоб з допомогою цієї «посади» розвивати лідерські якості навіть у самих сором'язливих студентів.

На IV курсі: студенти привчаються працювати над завданням з іноземної мови у міні-колективах (5 осіб) на чолі із одним координатором. Проте перевага віддається нетрадиційним формам навчання: *Brainstorming, Scenario, Simulations Games* та ін.

На V курсі: студенти привчаються працювати в колективі із 10 осіб із одним координатором над завданнями з іноземної мови.

Таким чином, на V курсі ми вже отримуємо інноваційну навчальну технологію з іноземної мови так би мовити у повному обсязі, яка є, фактично, аналогом об'єднання зірок-нейронів головного мозку. В результаті цього ми виховуємо **якісно** інше студентське співтовариство: не на основі авторитаризму, не на основі навіть демократії, а на основі **меритократії** – влади достойних, тобто координатором стає найбільш знаючий студент, а в результаті спільної співпраці в групі виникає певний колективний відповідальний «студентський мислячий соціум» (метамозок). На нашу думку, саме таким чином організовані «студентські мислячі соціуми» здатні швидко опановувати іноземну мову через наявний *внутрішньо груповий механізм самонавчання*, який реалізується в процесі виконання різноманітних завдань з іноземної мови (чи на іноземній мові). Роль учителя при такій технології навчання головним чином консультуюча, дорадча, експертна.

Спрямовуючи свої зусилля на випереджальний характер реформування української системи навчання іноземним мовам ми повинні також враховувати й те, в яких країнах (чи об'єднаннях країн) будуть створюватись навіть у майбутньому *світові центри капіталу, виробничих венчурних технологій*, і, відповідно, навчати українську молодь тим чи іншим іноземним мовам. З огляду на сказане, потрібно негайно ввести для вивчення у середніх та вищих навчальних закладах не лише **західні** романо-германські *мови* (англійську, німецьку, італійську тощо), але й **східні**: арабську, китайську, корейську, турецьку та ін.). Скоріше всього потрібен певний паритетний підхід до їх впровадження у ВНЗ чи ЗОШ: приміром, англійська – китайська, німецька – корейська і т.п. Як говорить педагогічна практика, дві іноземні мови – це відносно нормально у плані інтелектуально-культурного навантаження для учнівської та студентської молоді.

До того ж, згадаймо, у даний час, якщо дещо узагальнити, то процес навчання опирається на так званий **лінійний спосіб засвоєння знань, умінь і навичок** учнем чи студентом. Це робить хід навчання зорієнтованим на середняка, бо саме він є опора процесу навчання, він задає тон, ритм. Процес стає передбачуваним, певним чином, дозованим, майже ідеальним в плані контролю педагогом, громадськістю чи будь-якими перевіряючими органами, але сірим й одноманітним з точки зору того, хто навчається, оскільки **ґрунтується на штучній, неприродній структурі навчання, де за основу взято логіку мови, як власне, наукової галузі**. Щоб зрозуміти, що в цьому підході щось не так, згадайте: як звичайно засвоюється навіть рідна мова людиною від маленької дитини до дорослого – скоріше **еволюційно**: від слова до словосполучення, від словосполучення до простого речення, від простого речення до складносурядного, а згодом і до складнопідрядного і т.д. Але ж будьмо об'єктивні, молода людина, яка починає вивчати певну іноземну мову, теж потрапляє в ситуацію малолітньої дитини, починаючи вивчення з азів.

З огляду на сказане, ми можемо запропонувати для виконання глобального завдання випереджального розвитку українського суспільства застосувати в аспекті покращення якості вивчення іноземних мов певну свою **інноваційну венчурну освітню технологію**. Вона є, у нашому розумінні, до того ж, певною **альтернативою** сучасним технологіям навчання іноземним мовам, оскільки вона, по-перше, ґрунтується на дещо іншій (нерадянській) методологічній основі, по-друге, опирається на нову для нас багатьох **нейробіологічну організаційну структуру розуміння процесу навчання (особливо в аспекті процесів мислення) і мови (в тому числі й іноземної)**, по-третє, вона хоч і **ґрунтується на індивідуально-особистісному підході у гармонійному поєднанні із відповідально-колективістськими формами роботи (діади, тріади тощо)**, але передбачає розвиток **якісно** іншої **організаційно-керівної структури** навчання іноземним мовам, що досить істотно може відрізнити її від других подібних інноваційних технологій навчання іноземним мовам.

З огляду на сказане, особливу увагу хотілося б звернути на **систему керівництва студентською навчальною групою викладачем іноземної мови** у нашій інноваційній технології вивчення іноземних мов. Спробуємо (коротко) описати її.

З огляду на сказане, студентська навчальна група (діада, тріада, міні-колектив чи загалом вся група) – це складний соціальний організм, де є викладач – керуюча система (КС) і є об'єкт керування – студентська група (ОК).

Отже, коли **студент I курсу** тільки прийшов із ЗОШ, де панує, фактично, патріархальна ієрархічна навчальна система найнижчого організаційного рівня по типу «плем'я»: учитель (вождь) – учні (члени племені). Він дає вказівки-завдання – вони виконують їх. Характерно, що **основним керуючим принципом** для цієї системи виступає легітимність (законність)

застосування покарань («двійками», крутінням вух тощо) чи їх загроза. Умовно назвемо цю систему керівництва *СК-I рівня*.

На *другому* курсі, коли студент починає працювати в *діаді* (в парі з кимось), де викладач дає завдання на двох, стара СК-I доповнюється вже елементами демократії, оскільки з'являються напіввільні «ремісничі гільдії» (діади). Система покарання хоч і залишається як і раніше, але вже стосується не однієї особи, а двох студентів. *Це – СК- II рівня*.

На *III курсі* студенти починають працювати в *тріадах* (втрійках) над виконанням поставлених викладачем іноземної мови завданням. Якісна відмінність від двох попередніх СК у тому, що появляється «посада» *координатора (посередника)* між викладачем і студентами. Це вже *напів-демократія*, оскільки сам викладач із керівної системи частково переходить у спостерігача, а точніше – експерта-консультанта. Покарання поступово замінюється на заохочення, стимулювання, хоч і не відпадає зовсім, оскільки тріада несе відповідальність за якість виконаної роботи (всі, зрозуміло в тріаді, отримують спільну однакову оцінку). *Це – СК - III рівня*.

На *IV курсі*, коли *студентська група (п'ять осіб)* самі обирають собі завдання із ряду запропонованих, самі шукають способи вирішення його – йде перехід на *демократичні засади* функціонування студентського творчого колективу. Один із цієї групи студентів – координатор. (Це, організаційно – половина кластеру нейронів головного мозку людини). Викладач може лише *пропонувати* ті чи інші завдання чи їх рішення виступаючи у ролі консультанта. *Це СК- IV рівня*.

На *V курсі* завдання обирає сама група чисельність якої має складати 10 осіб (за такою ж кількістю зірок-нейронів головного мозку). Один із цієї групи студентів – координатор. Викладач іноземної мови – виключно консультант – експерт. Тут панує серед студентської групи вже *меритократія* – влада найбільш знаючих. *Це – СК- V рівня (найвищого)*.

Ми назвали цю інноваційну технологію « *3-D TECHNOLOGY of studying foreign language*» за аналогом існуючих сьогодні у продажу телевізійних «3-Д систем», коли глядач разом із акторами фільму ніби все глибше занурюється у сюжет фільму, і разом з тим, перебуває в одній реальності з подіями, що відбуваються на екрані.

Коротко опишемо цю технологію (оскільки вона ще не існує в педагогічній реальності) як ми її розуміємо на даний час.

« *3-D TECHNOLOGY*» складається із декількох основних частин: *мета; методологічна база (методологія); зміст навчання; форми навчання; Методи навчання*.

I. МЕТА.

Навчити студентів самостійно вчитися іноземним мовам, критично та креативно мислити, прагнути до самопізнання і самореалізації в умовах творчого демократичного відповідального колективу.

II. МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА (тезисно).

Загалом у світі склались історично дві основних *науково-методологічних школи: російсько-німецька* (її модифікація – радянська) та *англо-американська*. Російсько-німецька (до якої ми всі звикли, в лоні якої ми майже всі як науковці сформувались) намагається завжди концептуально розкрити факт, виявити його причиново-наслідкові зв'язки, відслідкувати його позитиви та негативи, вичленити структурність і вирішити якесь певне протиріччя (проблему) яке існує, тим чи іншим шляхом *за рахунок внутрішніх ресурсів*.

В той же час як *англосаксонський стиль мислення* дещо відмінний. Вони сильніші в *аналізі*, особливо *багатосторонньому*. Характерно, що їх цікавить не стільки кількісна сторона питання, скільки якісна. Якщо аналізується факт чи явище то так, що до цього додати що-небудь буде дуже важко. До речі, застарілі методологічні засади відображаються і на процесі навчання іноземним мовам. Наприклад, якщо викладач на Заході готує та проводить за навчальний рік в середньому 40-70 занять, то його український колега – 400-600 (дивлячись який ВНЗ). Звідси і рівень якості лекційних, семінарських та практичних занять.

Зберігаючи традиційну *лінійність у процесі навчання*, все-таки хотілося б, щоб враховувалась, як у західній науці, *стохастичність процесу навчання іноземним мовам*, оскільки такий підхід більш природно відображає, на нашу думку, мисленнєві процеси, що відбуваються у ході навчання, оскільки вони насправді дійсно коливаються між хаосом у думках і порядком. Таким чином, динаміка *засвоєння знань з іноземної мови студентом може ґрунтуватись на відборі лінгвістичної інформації* із різних ситуацій, джерел, контактів тощо спеціально *впорядкованих певною (інноваційною) технологією навчання*.

Є педагогічна наука і педагогічні технології навчання іноземним мовам *стабільного світу* (соціально-економічної ситуації) і є педагогіка, і, відповідно, інноваційні технології навчання іноземним мовам *нестабільного світу*. Світ в якому живуть сучасні покоління українського народу, особливо молодь, якщо порівняти хоча б із брежнєвською епохою розвинутого соціалізму – це нестабільний світ, де людині загрожує безробіття, інфляція її заощаджень, передчасна втрата здоров'я через складну екологічну ситуацію тощо.

Таким чином, як навчально-виховний процес загалом, так й інноваційна технологія навчання іноземним мовам зокрема повинні бути потенційно спрямовані на підвищення рівня адаптації студента до сучасних умов життя в соціумі.

Іншими словами, навчання студента на факультеті іноземних мов повинне заглибити його у культурно-лінгвістичний світ тієї мови, яку він вивчає.

II. ЗМІСТ НАВЧАННЯ (схематично).

I курс: навчання роботи з іноземним словом: читання та вимова слова (фонетика), етимологія, підбір спільно споріднених слів, антонімів, синонімів, омонімів тощо. Лексика загальнолюдського звучання (Наприклад, *Weather, Home, Town, Clothes, Travel* та ін.). В основі методики – дихотомія: слово – образ.

II курс: навчання роботи з іноземним словосполученням: правила формування окремих фраз у мові, роль сталих виразів, мовних кліше, порівняльний аналіз словосполучень рідної та іноземної мови тощо. Діалогічне мовлення.

III курс: Навчання роботи з іноземним простим реченням: головні члени речення, другорядні члени речення, спочатку за основу взяти непоширене, а згодом освоювати і поширене просте речення. Лексика набуває все більше професійного (наприклад, педагогічного) спрямування.

IV курс: навчання правил застосування іноземного складносурядного, а згодом – складнопідрядного речення. Систематизування знань із частин мови. Лексика стає професійно заглибленою. *Оволодіння основами науково-дослідної діяльності.*

V курс: Поглиблене вивчення частин іноземної мови, синтаксису у поєднанні з широким застосуванням практики написання творчих робіт: окремих поетичних творів, есе, оповідань, новел, описів картин природи чи виробничих процесів, діяльності освітніх закладів на мові, яка вивчається.

VI курс: *Орієнтація на практичну науково-дослідну діяльність.* Написання творчих робіт наукового характеру для, наприклад, загально вузівського Студентського наукового вісника, для виступів із доповідями, повідомленнями на студентських (аспірантських) регіональних, республіканських та міжнародних науково-практичних конференціях (тез, статей тощо). *Засвоєння курсу ділового іншомовного мовлення* із його стандартами, традиціями тощо, щоб можна було на належному рівні вести ділову переписку, наприклад, під час влаштування на роботу.

III. ФОРМИ НАВЧАННЯ (схематично).

I - III курси: переважає класно-урочна форма навчання – традиційні лекційні, семінарські, практичні, лабораторні заняття з іноземної мови, але доповнені роботою в діадах, тріадах, а також багаторівневими формами спілкування на іноземній мові: в бібліотечі, в студентському кафе, в гуртожитку – англійська мова або мова, яка вивчається (наприклад, китайська, якщо це якийсь (міні)китайський ресторанчик). В ідеалі студент на всіх рівнях: від побуту і до аудиторних занять включений у безперервний процес лінгвокультурного спілкування із своїми викладачами, куратором, допоміжним персоналом (бібліотекарями, офіціантами, лаборантами тощо). Таким чином досягається ефект «занурення» студента в новий для нього іншомовний та іншокультурний світ.

IV-VI курси: Перевага віддається нетрадиційним сітковим (наприклад, сітки із тріад, кожна із яких працює над певним питанням) формам вивчення іноземних мов у міні-колективах в процесі виконання різноманітних завдань. А традиційні форми навчання, у свою чергу, доповнюються ще й напівнетрадиційними: спілкування із студентами інших країн по Інтернету в режимі «on-line», підготовка та проведення культурно-країнознавчих заходів дзеркального типу: в який час проводяться в тій країні, мова якої вивчається, якісь культурні події, в такий час і в навчально-виховному процесі ВНЗ студенти готують культурно-виховний захід та ін. При цьому навчальний процес має гнучкий графік, оскільки контролюється не стільки процес, скільки результат науково-навчальної діяльності.

IV. МЕТОДИ НАВЧАННЯ (схематично):

I-III курси – переважно **симетричні** (« очі в очі»), традиційні методи навчання: бесіда, читання та переклад іншомовних текстів, словниковий диктант і т.д. доповнюються на третьому курсі певними **нетрадиційними**: наприклад, інформаційно-аналітичний семінар, метод колективної експертизи, метод записної книги та ін.

IV-VI курси – поступовий перехід на **асиметричні, дослідницько-аналітичні** методи навчання, тобто такі, які ґрунтуються на знаннях, самоосвіті, самосвідомості і волі студента (де викладача вже, фактично, немає поряд із студентом, а є консультант чи експерт з певних питань). До таких методів належать: CASE-technology (Computer Aided System Engineering, Linear programming, Planning Assistance Through Technical Evaluation Relevance, Nonlinear programming, Problems Scheduling та ін.

Викладачі, фактично, ще раз наголосимо, є **лише консультанти** із певних (конкретних мовознавчих дисциплін) лінгвістичних питань, науково-дослідної діяльності.

Куратор студентської групи – це координатор процесу навчання кожного свого студента, певний контролер якості отримання знань тим чи іншим студентом із усіх дисциплін. Він же, до речі, збирає і надає кожному викладачеві за потребою відповідну інформацію (рекомендаційного характеру) про здоров'я студента, його світоглядні установки, психічно-інтелектуальні здібності тощо.

На нашу думку, **для досягнення більш природного заглиблення в культурно-етнічний та мовний світ того чи іншого народу** у процесі вивчення іноземної мови, студент повинен носити на заняттях відповідний **національний одяг**, мати змогу їсти у «своєму» кафе **національні страви**, він також має бути оточеним **національними** (наприклад, під час вивчення турецької мови – східними) **запахами**, аудиторії мають бути прикрашені копіями **художніх картин** видатних **національних митців**, у спеціальному кінозалі оснащеному 3-д системами, студент має обов'язково регулярно переглядати **кінофільми про національне життя** того чи іншого народу.

Висновки. Таким чином, глобалізований сучасний світ ХХІ ст. ставить перед освітньою системою України, інноваційними технологіями навчання іноземним мовам серйозні завдання. І щоб їх вирішити, потрібно йти і далі шляхом демократизації освітнього процесу, фундаменталізації знань студентів, в тому числі й з іноземної мови, а, головне, потрібно так спланувати розвиток освітньої системи в Україні, щоб вона набула випереджального характеру, щоб оперлась, нарешті, на світову сучасну методологію і вже на цій основі створювались перспективні інноваційні технології навчання іноземним мовам.

У наших подальших розвідках передбачаються подальші дослідження теоретико-методологічних та практичних засад функціонування « **3-D TECHNOLOGY of studying foreign language** ».

ЛІТЕРАТУРА

1. Капхен Ч. Закат Америки: Уже скоро / Ч.Капхен; Пер. С англ. Б.Сыркова.- М.: ООО «Издательство АСТ»; ОАО «ЛЮКС», 2004.- 636с.
2. Коваленко О. Виклики сучасної освіти, або як підготувати учня до життя у відкритому суспільстві. До питання інноваційної концепції навчання іноземних мов // Іноземні мови в навчальних закладах.- 2008.- №1.- С.8-11.
3. Освітні технології: Навч.-метод.посіб. / О.М. Пехота та ін. За аг. Ред. О.М.Пехоти.- К.: А.С.К., 2001.- 256 с.
4. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови// Рідна школа.- 2011.- №8-9.- С.28-35.
5. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. С англ. / Э.Тоффлер.- М.: ООО «Издательство АСТ», 2003.- 669 с.
6. <http://www.coe.int/portfolio>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лабенко Олександр Віталійович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.